

Bloque 2a. Tema 11.

A crise da monarquía absoluta (abdicacións, ocupación napoleónica)

A **Revolución Francesa de 1789** tivo un forte *impacto sobre a monarquía española*. O temor á expansión das ideas revolucionarias levou inicialmente ao goberno de Carlos IV a adoptar unha *política de illamento e represión*, especialmente durante o mandato de Floridablanca. A posterior radicalización revolucionaria e a execución de Luís XVI provocaron a ruptura con Francia e a Guerra da Convención (1793-1795), mentres que a posterior chegada de Napoleón levou a España a establecer de novo unha alianza con Francia.

1. A crise da monarquía absoluta española

A comezos do século XIX, a **monarquía de Carlos IV encontrábase moi desprestixiada**. As razóns residían basicamente nunha *crise do sistema de goberno*, do que as figuras máis destacadas eran entón o rei, a raíña (Mª Luísa de Parma) e, sobre todo, o favorito, **Manuel Godoy**, quen acumulou un enorme poder político.

O continuo estado de guerra obrigou á monarquía a aumentar os gastos militares e a recorrer ao endebedamento, agravando o *déficit da Facenda*. As dificultades para aumentar os ingresos nunha sociedade baseada nos privilexios estamentais limitaron a capacidade da monarquía para facer fronte á crise económica. Estes factores, xunto co aumento da presión fiscal sobre as clases populares xeraron un *crecente malestar social*, que se manifestou na oposición a Godoy e, finalmente, no apoio ao motín de Aranjuez. A crecente oposición á política de Godoy favoreceu a aparición de diferentes propostas de reforma da monarquía, que posteriormente se dividirían entre posicións liberais e absolutistas.

A *Igrexa Católica tamén estaba enemizada con Godoy*, sobre todo a raíz da desamortización que este promulgou en 1798 para facerlle fronte á crecente débeda da Facenda. Con todo, os ingresos obtidos foron insuficientes para resolver a crise financeira, polo que a débeda continuou aumentando.

Tamén *era mal vista a subordinación da política exterior española ás necesidades da Francia de Napoleón*, pois España pasou a ser aliada dos franceses na etapa do Directorio da Revolución Francesa. Esta subordinación a Napoleón trouxo, entre outras consecuencias, a derrota na batalla de Trafalgar (1805), na que foi destruída gran parte da flota española. Napoleón quería completar o bloqueio continental contra Gran Bretaña, polo que decidiu invadir Portugal, aliado dos británicos, e para acadar este obxectivo asinou en 1807 con Godoy o **Tratado de Fontainebleau**, que permitiu o paso das tropas francesas por España para conquistar Portugal e dividilo en tres

provincias, unha das cales sería para o propio Godoy.

A oposición cristalizou nun partido antigodoyista, tamén chamado aristocrático ou fernandino, integrado por nobres e clérigos favorables ao príncipe Fernando, fillo de Carlos IV. Este partido preparou unha conspiración contra o rei, mais foi descuberta e o príncipe encarcerado. Porén, o rei viuse obrigado a soltalo, tras pedir Fernando perdón, debido á presión popular (Proceso do Escorial, 1807).

Entre o 17 e o 19 de marzo de 1808 tivo lugar o **motín de Aranjuez**, promovido por sectores da nobreza contrarios a Godoy, que provocou a destitución deste e a abdicación de Carlos IV no seu fillo Fernando. A caída de Godoy e Carlos IV agravou a crise da monarquía. Para agravar a situación, as tropas napoleónicas, xa en España en virtude do Tratado de Fointanebleau, eran mal vistas polos españois, pois temían que fose unha excusa para ocupar a Península.

2. A ocupación napoleónica e a Guerra de Independencia

Tras o motín de Aranjuez, Napoleón atraeu á familia real española a Bayonne (Baiona), a onde Godoy, Carlos IV e Fernando VII chegaron a fins de abril de 1808. O resto da familia real debía saír de Madrid o **2 de maio**. Ese mesmo día o pobo de **Madrid alzouse contra as tropas francesas** que, por orde do xeneral Murat, reprimiron duramente o levantamento popular, deixando centos de mortos. Mentres, a familia real asinou as “**abdicacións de Bayonne**”, polas que Fernando VII devolveu a coroa ao seu pai, Carlos IV, quen á súa vez renunciou aos seus dereitos en favor de Napoleón. O emperador entregou a coroa ao seu irmán Xosé Bonaparte, que foi proclamado rei como Xosé I. Carlos IV e Fernando VII recibiron compensacións e quedaron exiliados en Francia.

A insurrección madrileña estendeuse a moitas localidades españolas, nas que se publicaron bandos contra o invasor francés e **formáronse xuntas para organizar o goberno e a defensa**. As xuntas locais e provinciais foron coordinadas posteriormente pola Xunta Suprema Central, que asumiu a dirección política da resistencia en nome de Fernando VII.

As palabras nación, patria, rei e relixión serán frecuentes nos bandos e proclamas das xuntas, das que formaron parte, ademais do pobo (a maior parte dos compoñentes das xuntas), unha parte notable de cargos do Antigo Réxime, que en moitos casos dirixiron e organizaron a defensa.

O levantamento, de forte participación popular, sorprendeu ao exército francés, que non puido ocupar cidades como Girona, Zaragoza e Valencia, e os seus sitios (en xuño do 1808) foron exemplo de resistencia.

Os franceses intentaron instaurar pola forza en España un sistema que incorporaba algúns principios e reformas de carácter liberal, aínda que cunha estrutura autoritaria, e ademais

respectando certos aspectos das tradicións do país. Este novo sistema plasmoste no **Estatuto de Bayonne**, un texto elaborado por ilustrados españois baixo as directrices de Napoleón; era unha carta outorgada elaborada desde o poder para limitarse a si mesmo. Ademais de remarcar o catolicismo do Estado, establecía a concentración de poderes no rei, aínda que había tres órganos consultivos (Senado, Consello de Estado e Cortes). Tamén se incluía, por primeira vez en España, unha limitada declaración de dereitos e algunhas reformas de carácter liberal, como a liberdade de imprenta ou a liberdade de comercio.

Xosé I, consciente da súa pouca popularidade e limitado poder (pois estaba subordinado na práctica a Napoleón) tiña o obxectivo de poñer en marcha estas reformas. Intentou gobernar co apoio dos *afrancesados*, entre os que había ilustrados que consideraban que a colaboración con Francia podía favorecer a modernización do país. Sen embargo, foron considerados traidores por boa parte da poboación.

A ocupación de España non foi tan rápida como Napoleón esperaba. A vitoria española na batalla de Bailén (xullo de 1808) obrigou a Xosé I a abandonar Madrid e as tropas afrancesadas retiráronse ao norte peninsular. Napoleón decidiu entón dirixir el mesmo a guerra ao mando dun gran exército, co que foi ocupando a maioría do territorio español. Durante a súa estancia en España, Napoleón impulsou diversas medidas destinadas a debilitar o Antigo Réxime, como a supresión da Inquisición e dalgúns dereitos señoriais e a redución do número de conventos. A superioridade militar tanto en homes como en armas por parte dos franceses obrigou aos españois a realizar a guerra de guerrillas, con apoio dun exército inglés ao mando do duque de Wellington. A **guerra de guerrillas** foi unha forma de loita irregular baseada en pequenos grupos armados que coñecían ben o territorio e atacaban por sorpresa as tropas francesas, as súas comunicacións e os seus abastecementos, para retirarse posteriormente. Tivo unha importancia especial porque permitiu manter a resistencia mesmo nos territorios controlados polo exército francés.

Entre 1810 e 1812, as tropas napoleónicas tiñan controlado case todo o territorio, resistindo apenas algunhas zonas, como a cidade de Cádiz. En 1812, os problemas da campaña de Rusia que dirixiu Napoleón obrigaron a este a retirar tropas de España para destinalas noutros puntos de Europa, o cal foi aproveitado polas tropas angloespañolas de Wellington. O seu avance obrigou a Xosé I e aos franceses a abandonar Madrid rumbo a Valencia. Dende entón, a vitoria quedou do lado angloespañol e as sucesivas derrotas francesas de Vitoria e San Marcial (1813) obrigaron aos franceses a regresar a Francia. Napoleón viuse entón obrigado a pechar unha das fronteiras que mantiña abertas e asinou con Fernando VII o **Tratado de Valençay** (1813), polo que recoñeceu a súa restitución no trono. Tras isto, ***Fernando VII regresou a España xa no ano 1814, rematando así a Guerra de Independencia.***

Durante a guerra, **España dividiuse politicamente en dous bandos ben diferenciados, os afrancesados e os patriotas**. Os *afrancesados* vían no colaboracionismo con Napoleón ben unha forma de implementar as reformas necesarias para mellorar España. Pola súa banda, os *patriotas* defendían a restauración da monarquía borbónica coa figura de Fernando VII, aínda que estaban divididos entre liberais e absolutistas. Este enfrontamento entre os patriotas reflectiuse nos debates das Cortes reunidas en Cádiz desde decembro de 1810.

3. Galicia durante a crise da monarquía absoluta e a ocupación napoleónica

En **Galicia**, pouco despois do levantamento do 2 de maio contra os franceses en Madrid, sucedéronse diferentes manifestacións de rexeitamento nas principais vilas e cidades, ao tempo que se constituía a *Xunta Superior do Reino de Galicia* na Coruña. Non obstante, as tropas francesas entraron en Galicia a comezos de 1809 sen apenas resistencia e fixéronse co control do territorio tras derrotar ás tropas británicas na batalla de Elviña.

Logo da ocupación, xente de diversa procedencia, dirixida por curas e fidalgos, organizouse en *partidas guerrilleiras* espalladas por toda Galicia, comezando unha guerra na que a “reconquista” de Vigo e a batalla de Ponte Sampaio (ambas na primeira metade de 1809) foron feitos decisivos para a expulsión dos franceses do territorio galego. A Xunta Superior do Reino de Galicia pasou a depender da Junta Suprema de Sevilla, ao mesmo tempo que seguiu abastecendo con alimentos, diñeiro e homes ao resto do territorio español.

Mentres tiña lugar a loita contra os franceses, na sociedade galega, sobre todo entre os sectores máis acomodados, produciuse outra loita interna: a que enfrontaba o clero e a nobreza (que pretendían manter o mesmo réxime que había antes da chegada dos franceses) coa burguesía (que defendía a instauración dun novo réxime político aproveitando a situación provocada pola ocupación francesa). Deste xeito, apareceron, ademais dun efémero grupo de afrancesados, os primeiros grupos políticos: o dos absolutistas ou servís (fidalguía e clero), apoiados polo arcebispo de Santiago; e os dos liberais (burguesía), onde figuraban especialmente os burgueses da Coruña, mais tamén outras vilas, e algúns catedráticos da Universidade de Santiago de Compostela. Estes grupos difundiron os seus programas políticos a través das publicacións periódicas que xurdiron nestes momentos.